

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
ΤΑ ΜΕΤΟΧΙΑ ΤΟΥ ΣΙΝΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Οι σχέσεις της Κύπρου με την Ιερά Μονή της Αγίας Αικατερίνης του Σινά έχουν τις απαρχές τους στους πρώτους αιώνες της λειτουργίας της Μονής, όταν αρκετοί Κύπριοι εντάχθηκαν στην αδελφότητά της και με τον τρόπο της ζωής τους ή τα συγγράμματά τους έδωσαν έργο διαχρονικής αξίας. Σταδιακά, ανάμεσα στην Κύπρο και στο Σινά, δημιουργήθηκε ένα πολύπλευρο πλέγμα σχέσεων, που είχε ισχυρές προεκτάσεις, ιδίως στους τομείς της τέχνης και της γεωκτησίας. Σημαντικό ρόλο στον τομέα αυτό διαδραμάτισαν τα μετόχια, που είχε η Μονή του Σινά στην Κύπρο, τουλάχιστον από την περίοδο της Λατινοκρατίας (1191-1571).

Ανάμεσα στα μετόχια αυτά, όπως πληροφορούμαστε από έγγραφο σε σιναϊτικό κώδικα του 14ου ή 15ου αιώνα, περιλαμβάνεται και το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής στο χωριό Βασίλεια¹. Από άλλες πηγές γνωρίζουμε για την ύπαρξη, την ίδια περίοδο, και ενός δεύτερου μετοχίου του Σινά στην Κύπρο, αυτού του Αγίου Γεωργίου του Πυργώτη στο Χα Ποτάμι². Για την κτημοσύνη του Σινά στην Κύπρο μαρτυρούν επίσης βούλλα του Πάπα Ονώριου Γ΄ του 1217, με την οποία απευθύνεται στον Επίσκοπο Σινά Συμεών και τον διαβεβαιώνει ότι αναλαμβάνει υπό την προστασία του την περιουσία του Σινά, καθώς και επιστολές του Πάπα Ιωάννη ΚΒ΄ (1316-1334) προς τον βασιλιά της Κύπρου Ούγο Δ΄ (1324-1359) και προς τους αντιπροσώπους, που είχε το Βατικανό στο νησί, με τις οποίες ζητεί από τον μεν πρώτο να προστατεύει τα σιναϊτικά κτήματα, από δε τους δεύτερους να παραδώσουν στη Μονή του Σινά

1. Το σχετικό έγγραφο δημοσίευσε ο Κωνσταντίνος Άμαντος, *Σιναϊτικά Μνημεία Ανέκδοτα*, Αθήνα 1928, σ. 36-37, με αναφορά στη σελ. 59 του σιναϊτικού κώδικα 2197.

2. Ο Αρχιμανδρίτης Κυπριανός στο κεφάλαιο: «Περί τῶν χωρίων χωρίς τείχη, ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Νῆσον ἐπὶ τῶν Λουζινιανῶν», αναφέρει τα ακόλουθα: «Οἱ μοναχοὶ τοῦ Σινᾶ Ὅρους ὠρίζαν τό Μοναστήριον τῆς Βασίλειας εἰς τὴν Λάπιθον καί εἰς τὴν Πάφον τό Μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Πυργώτη». Βλ. Αρχιμανδρίτου Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου*, Ενετία 1788, σ. 52.

την εκκλησία της Θεοτόκου, που βρισκόταν στην πόλη της Αμμοχώστου. Παρόμοια μαρτυρία έχουμε και από έγγραφα των ετών 1480-1481 του Βενετού δόγη Ιωάννη Mocenigo³.

Η κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς, το 1571, συνέτεινε ώστε Κύπρος και Σινά να βρεθούν κάτω από κοινή κεντρική διοίκηση, αυτήν των κατακτητών, και να συνεχίσουν την ιστορική τους πορεία μέσα στα ίδια κοινωνικοοικονομικά πλαίσια. Στο μεταξύ, τα σουλτανικά βεράτια και τα προνόμια, που παραχωρήθηκαν στη Μονή, της επέτρεψαν να διατηρήσει την κτημοσύνη της και να αποκρούσει οριστικά την απειλή της οικονομικής κατάρρευσης. Από σιναϊτικό κώδικα της περιόδου της Τουρκοκρατίας πληροφορούμαστε ότι λειτουργούσαν τότε στην Κύπρο τέσσερα μετόχια του Σινά, αυτά της Αγίας Παρασκευής στη Βασιλεία, του Αγίου Γεωργίου του Πυργώτη στο Χα Ποτάμι, του Αγίου Ορέστη στη Χρυσοχού και της Ελεούσας στο Ριζοκάρπασο⁴. Με την πάροδο του χρόνου τα μετόχια αυτά εξελίχθηκαν σε γεωργοκτηνοτροφικά κέντρα και σε κανάλια σύνδεσης με το Σινά. Από κατάστιχο της Αρχιεπισκοπής Κύπρου, του έτους 1800, γνωρίζουμε ότι σε τρία από αυτά εργάζονταν τότε δεκαέξι λαϊκοί υπηρέτες, τέσσερις στην Αγία Παρασκευή, οκτώ στον Άγιο Γεώργιο και τέσσερις στην Ελεούσα⁵. Από άλλο κατάστιχο, που χρονολογείται στα 1825, πληροφορούμαστε ότι το έτος εκείνο ήταν σε λειτουργία και τα τέσσερα μετόχια και απασχολούσαν είκοσι δύο λαϊκούς υπηρέτες, οκτώ η Αγία Παρασκευή, έξι ο Άγιος Γεώργιος, πέντε η Ελεούσα και τρεις ο Άγιος Ορέστης⁶.

Πιο αξιόλογο από τα μετόχια αυτά ήταν η Αγία Παρασκευή στη Βασιλεία. Από σχετική επιγραφή, που υπήρχε στο μετόχιο, γνωρίζουμε ότι ο ναός του κτίστηκε το 1518 από τον Ανδρέα

3. Πολλά στοιχεία για τις σχέσεις αυτές του Σινά με την Κύπρο κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας παραθέτει ο Κωνσταντίνος Άμαντος, *Σύντομος Ιστορία της Ιεράς Μονής του Σινά*, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 35-37, 39.

4. Βλ. Κ. Άμαντου, *Σύντομος ιστορία της Ιεράς Μονής του Σινά*, ό.π., σ. 99, με παραπομπή στη σελ. 91 του σιναϊτικού κώδικα αρ. 2197.

5. Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Κατάστιχο II (1800)*, σ. 1, 7, 17.

6. Αρχείο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, *Κατάστιχο VI (1825)*, σ. 324.

Μαυρέσιο Καβαλλάρη⁷, πιθανόν σε χώρο όπου παλαιότερα υπήρχε προγενέστερος ναός⁸. Σύμφωνα με τοπική παράδοση η κτηματική περιουσία του οφειλόταν σε δωρεά Ελληνίδας ορθόδοξης αρχόντισσας, συζύγου ευγενούς Βενετού⁹. Σώζονται πολλές αναφορές, τόσο από ξένους περιηγητές, όσο και από Κύπριους ιστορικούς και χρονογράφους, οι οποίοι παραθέτουν πολύτιμα στοιχεία για τη συμβολή του στην οικονομική στήριξη της κεντρικής Μονής. Ο Ρώσος μοναχός Βασίλειος Μπάρσκυ, που το επισκέφθηκε το 1735, αναφέρει πως ήταν αρκετά πλούσιο και σε αυτό διέμεναν τρεις έως τέσσερις μοναχοί¹⁰. Το 1821 δύο από τους Σιναΐτες μοναχούς, οι οποίοι υπηρετούσαν στην Κύπρο και πιθανότατα στο μετόχιο αυτό, οι Νεόφυτος Ζωγράφος από τη Ζάκυνθο και Κοσμάς από την Κρήτη, συνελήφθησαν από τους Τούρκους κατακτητές και εκτελέστηκαν μαζί με τους Αρχιερείς και τους προκρίτους του τόπου. Ο Γεώργιος Κηπιάδης στο σχετικό κατάλογο των μαρτύρων του Ιουλίου του 1821 δεν αναφέρει τα ονόματα των δυο, διότι, όπως σημειώνει, «τῇ τοῦ χρόνου παρελεύσει παρεδόθησαν εἰς τὴν λήθην»¹¹. Ο πρώτος, από ό,τι

7. Ανδρέα Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ», *Κυπριακαὶ Σπουδαί* 21 (1957) 52.

8. «Τό παρεκκλήσιον τοῦ μοναστηρίου, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς ἦτο σημαντικῆς ἀρχαιότητος, ὑπέστη δυστυχῶς πολλὰς ἐπιδιορθώσεις καὶ τροποποιήσεις, ὥστε νά καθίσταται λίαν δύσκολος ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ἀρχαϊκῶν αὐτοῦ γνωρισμάτων...». Βλ. Ιερώνυμου Περισιτιάνη, *Γενική Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, Λευκωσία 1910, σ. 144-145.

9. Α. Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 52.

10. Α. Στυλιανού, «Αι περιηγήσεις του Ρώσσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ», *ό.π.*, σ. 31

11. Γεώργιου Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, Αλεξάνδρεια 1888, σ. 16.

έχουμε υπόψη, που αναφέρει τα ονόματά τους είναι ο Αθανάσιος Σακελλάριος το 1890¹², αγνοούμε, όμως, τις πηγές που χρησιμοποίησε¹³.

Σημαντική πηγή πληροφοριών για την ιστορία, τόσο του μετοχίου της Αγίας Παρασκευής, όσο και των άλλων μετοχίων του Σινά στην Κύπρο, είναι τα οθωμανικά έγγραφα της Μονής. Το παλαιότερο από τα εκδοθέντα, το οποίο αναφέρεται στο μετόχιο της Αγίας Παρασκευής, είναι του έτους 1642 και πρόκειται για ιλάμι (δηλαδή έγγραφο) του διοικητή της Κύπρου, με το οποίο διατάσσει τους στρατιώτες του φρουρίου της Κερύνειας να μην παρεμβαίνουν στην κτηματική περιουσία του μετοχίου -ελαιόδεντρα, χαρουπόδεντρα, κήπους

12. Αθανάσιου Σακελλάριου, *Τα Κυπριακά*, τ. Α΄, Αθήνα 1890, σ. 584.

13. Αναφορά στους δύο Σιναΐτες μοναχούς γίνεται από πολλούς ιστορικούς μεταγενέστερων χρόνων. Χαρακτηριστικά βλ. Χρυσόστομου Παπαδόπουλου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1929 σ. 113· Λοΐζου Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, Λευκωσία 1975, σ. 206. Ο επίσημος κατάλογος προγραφών του 1821, που εξέδωσε ο Ιωάννης Θεοχαρίδης, περιλαμβάνει τους «ιερωμένο Γιακουμή από τη Βασίλεια» και «Οικονόμο από την Βασίλεια», του οποίου, όμως, δεν αναφέρεται το όνομα, ούτε άλλα επιπρόσθετα στοιχεία. Βλ. Ιωάννη Θεοχαρίδη, «Οι Κύπριοι προγραφέντες το 1821 σύμφωνα με άγνωστη Οθωμανική πηγή», *Δωδώνη* 21 (1995) 79. Σε κώδικα της Μονής του Σινά αναφέρεται ότι εκτελέστηκαν τότε ο Οικονόμος Νεόφυτος και ο Οικονόμος Θεόδουλος, οι οποίοι υπηρετούσαν στα μετόχια Βασίλειας και Χα Ποτάμι, αντιστοίχως. Στον ίδιο κώδικα αναφέρεται ότι οι Τούρκοι εκτέλεσαν επίσης και τον «γέροντα Ιάκωβο», ο οποίος ήταν στη συνοδεία του Νεοφύτου. Βλ. Δ. Τσάμη - Κ. Κατσάνη, *Το Μαρτυρολόγιον του Σινά*, Σιναΐτικά Κείμενα 2, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 30. Πρόκειται, πιθανότατα, για ιερωμένο υπηρέτη του μετοχίου της Βασίλειας, που ταυτίζεται με τον «ιερωμένο Γιακουμή» του επίσημου καταλόγου των προγραφέντων. [Σημείωση (2025): Σήμερα γνωρίζουμε ότι πρώτος στα ονόματά τους είχε αναφερθεί ο Γεώργιος Κηπιάδης, στη δεύτερη έκδοση του προαναφερθέντος έργου του, που είχε πραγματοποιηθεί επίσης στην Αλεξάνδρεια, το ίδιο έτος με την πρώτη. Βλ. Γεώργιου Κηπιάδη, *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν τη νήσω Κύπρω τραγικών σκηνών*, Αλεξάνδρεια 1888, σ. 15-16].

και χωράφια¹⁴. Για την προστασία των ίδιων κτημάτων αναφέρεται και διαταγή του διοικητή της Αιγύπτου προς τον καδή της Κερύνειας¹⁵, ενώ από παρόμοια έγγραφα των ετών 1634, 1640, 1652, 1677, 1688, 1695 και 1734 γνωρίζουμε ότι το Σινά είχε ικανοποιητική κτηματική περιουσία σε διάφορα μέρη της Κύπρου¹⁶. Στο μετόχιο της Αγίας Παρασκευής αναφέρονται και δύο αντίγραφα σουλτανικών φερμανιών του έτους 1809. Με το μεν πρώτο εντελλόταν ο μουχασίλης (δηλαδή ο διοικητικός υπάλληλος, ο εντεταλμένος με τα καθήκοντα αντιπροσώπου του νομάρχη) της Κύπρου να εξετάσει τα γεγονότα σύμφωνα με τα οποία κάτοικοι της Λευκωσίας αφαίρεσαν με τη βία 1.000 γρόσια από τον Σιναΐτη μοναχό, ο οποίος υπηρετούσε σε αυτό. Το δε δεύτερο είχε αποδέκτη τις αρχές του νησιού, οι οποίες καλούνταν να αποτρέψουν τη χρήση του πόσιμου νερού του μετοχίου από οποιοδήποτε άλλον, εκτός από τους μοναχούς - δικαιούχους¹⁷.

Ο Άγιος Γεώργιος ο Πυργώτης αποτέλεσε επίσης εξάρτημα του Σινά από τα χρόνια της Λατινοκρατίας. Σύμφωνα με σχετική επιγραφή, που σώζεται στον ναό, η σημερινή εκκλησία ανηγέρθη στα 1609. Στο μετόχιο αυτό άλλοτε διέμεναν μοναχοί και άλλοτε λαϊκοί, οι οποίοι ενοικίαζαν τα κτήματά του. Παρουσία Σιναΐτη μοναχού μαρτυρείται από το 1769, οπότε ο

14. Παύλου Χιδίρογλου, «Κατάλογος επισήμων Οθωμανικών χειρογράφων της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 10 (1980) 359.

15. Π. Χιδίρογλου, «Κατάλογος επισήμων Οθωμανικών χειρογράφων της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά», *ό.π.*, σ. 384.

16. Π. Χιδίρογλου, «Κατάλογος επισήμων Οθωμανικών χειρογράφων της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά», *ό.π.*, σ. 352-354, 358, 399.

17. Π. Χιδίρογλου, «Κατάλογος επισήμων Οθωμανικών χειρογράφων της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά», *ό.π.*, σ. 346-347. Για το μετόχιο της Αγίας Παρασκευής βλ. επίσης: George Jeffery, *A description of the Historic Monuments of Cyprus*, Nicosia 1918, σ. 321-322· Νεοκλή Κυριαζή, *Τα μοναστήρια εν Κύπρω*, Λάρνακα 1950, σ. 144.

μοναχός Παγκράτιος παρέλαβε τη διαχείρισή του από τον τότε Μητροπολίτη Πάφου (1767-1790) Άγιο Πανάρετο¹⁸.

Το μετόχιο της Παναγίας της Ελεούσας του Ριζοκαρπάσου, όπως πληροφορούμαστε από σημείωμα σε σιναϊτικό κώδικα, αποκτήθηκε από τη Μονή του Σινά το 1710: «1710, Δεκεμβρίου 22. Εὐγάλαμεν τόν γέροντα Ἀθανάσιο Οἰκονόμον διά τό Καρπάσι εἰς Κύπρον τοῦ ἐδώσαμεν διά τήν ἐξαγοράν τοῦ περιβολίου φλωρία βενέτικα 400, ἤγουν τετρακόσια, ἔλαβε καί διά ἔξοδόν του φλωρία 50, ἐδώσαμεν του καί ἀκόμη τά συνεννοημένα ἔξοδα διά τόν δρόμον γρ. 25»¹⁹. Η εκκλησία του μετοχίου είναι κτίσμα του 15ου αιώνα²⁰ και βρίσκεται «ἐπί μαγευτικοτάτης τοποθεσίας ἐπί ὑψηλοῦ ὄροπεδίου καταφύτου ἐκ πεύκων καί διαφόρων ἄλλων ἀγρίων δένδρων»²¹. Το μετόχιο της Ελεούσας, όπως συνέβαινε και με τα υπόλοιπα μετόχια, ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και τη γενικότερη κατάσταση της Μονής του Σινά, επανδρόνετο ή ενοικιάζετο σε κατοίκους των γύρω χωριών, που καλλιεργούσαν τα κτήματά του. Σύμφωνα με τοπική παράδοση, όταν κάποιος κυνηγημένος από τους κατακτητές κατέφευγε στο προαύλιό του, αμέσως έπαυε η δίωξή του²².

Για το τέταρτο μετόχιο, αυτό του Αγίου Ορέστη, οι πληροφορίες είναι ελάχιστες και περιορίζονται στις σχετικές αναφορές του σιναϊτικού κώδικα 2197 και του καταστίχου VI του 1825 της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Περιήλθε, μάλλον, στην κτημοσύνη της Μονής στα τέλη του 18ου και εγκατελείφθη στα μέσα του 19ου αιώνα.

Μετόχιο της Ιεράς Μονής του Σινά στα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας (1571-1878) ήταν και το μοναστήρι της Παναγίας της Κρινιώτισσας στον Πενταδάκτυλο. Το 1735, που το

18. Ιωάννη Τσικνόπουλλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Πάφου*, Λευκωσία 1971, σ. 231. Για το ίδιο μετόχιο βλ. G. Jeffery, *A description of the Historic Monuments of Cyprus*, ό.π., σ. 386.

19. Σιναίου Πορφυρίου, «Σιναϊτικά», *Νέα Σιών* 31 (1936) 294.

20. Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Ελεούσας Παναγίας εκκλησία, Ριζοκάρπασο», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 5ος, σ. 45-46. Αναφορά στη σχέση Σινά και Ελεούσας Ριζοκαρπάσου γίνεται και από τον Ν. Κυριαζή, *Τα μοναστήρια εν Κύπρω*, ό.π., σ. 116.

21. Γεώργιου Φραγκούδη, *Κύπρις*, Αθήνα 1890, σ. 413.

22. Χρίστου Ταουσιάνη, *Αι εκκλησίοι του Ριζοκαρπάσου*, Λευκωσία 1983, σ. 116.

επισκέφθηκε ο προαναφερθείς Ρώσος μοναχός Βασίλειος Μπάρσκυ, ο οποίος παρέχει τη σχετική πληροφορία, ήταν ήδη εγκατελειμμένο και ετοιμόρροπο²³. Σύμφωνα με την παράδοση, την οποία αναφέρει ο Μπάρσκυ, η Κρινιώτισσα ήταν αρχικά το κυρίως μετόχιο του Σινά στην περιοχή, αλλά αργότερα περιήλθε σε δεύτερη μοίρα. Προηγουμένως υπήρξε, για κάποιο διάστημα, μετόχιο του Αγίου Γεωργίου των Μαγγάνων και, όπως μας πληροφορεί σημείωμα σε παλαιό χειρόγραφο, σε αυτό λειτουργούσε σχολείο, κατά το 16ο αιώνα. Από το ίδιο μετόχιο σώζεται και ένα δεύτερο χειρόγραφο σχετικό με τα περιουσιακά του στοιχεία²⁴. Ο ημερεπωμένος ναός του χρονολογείται στον 14ο αιώνα²⁵ και πανηγύριζε στις 2 Φεβρουαρίου, μέρα που εορτάζεται η Υπαπαντή του Κυρίου²⁶. Το 1968 το Τμήμα Αρχαιοτήτων το περιέλαβε στον κατάλογο των μνημείων του τόπου, που κινδύνευαν από ολική καταστροφή, και ανέλαβε τη στερέωση του τρούλου και των τοίχων.

Την ίδια περίοδο, όπως υποστηρίζεται από ισχυρή τοπική παράδοση, στην κατοχή της Μονής του Σινά ανήκαν και τα κτήματα του χωριού Σινά Όρος, στην περιοχή της Σολιάς, τα

23. Α. Στυλιανού, «Οι περιηγήσεις του Ρώσου μοναχού Βασιλείου Γρηγόροβιτς Βάρσκυ», ό.π., σ. 53.

24. Για τα διάφορα σχετικά έγγραφα βλ. Costas Constantinides - Robert Browning, *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the year 1570*, Nicosia 1993, σ. 5, 36, 58-59, 245.

25. Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Η παλαιοχριστιανική και βυζαντινή αρχαιολογία και τέχνη εν Κύπρω κατά τα έτη 1967-1968», *Απόστολος Βαρνάβας* 41 (1970) 352-354. Για το μετόχιο της Κρινιώτισσας βλ. G. Jeffery, *A description of the Historic Monuments of Cyprus*, ό.π., σ. 322· Κ. Άμαντου, *Σιναιτικά Μνημεία Ανέκδοτα*, ό.π., σ. 37

26. «Ἡ Ἐκκλησία, ἥτις εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Κρινιώτισσαν, τῆς ὁποίας τελεῖται ἑορτὴ καὶ πανήγυρις τὴν 2αν ἡμέραν Φεβρουαρίου, διατηρεῖ τὴν πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον λιθοδομὴν αὐτῆς καὶ μέρος τοῦ κεντρικοῦ θόλου, ἀλλαχοῦ ὅμως κατέρρευσε...». Βλ. Ι. Περιστιάνη, *Γενικὴ Ἱστορία τῆς Νήσου Κύπρου*, ό.π., σ. 149.

οποία όμως περιήλθαν σταδιακά στους κατοίκους²⁷. Συνδεδεμένες εξάλλου με τη Μονή φαίνεται να ήταν και διάφορες άλλες περιοχές, όπως στην Ποταμιού, στο Βουνί και στα Λύμπια, οι οποίες φέρουν το τοπωνύμιο «Σιναΐτικα»²⁸. Απουσιάζουν, όμως, ιστορικές μαρτυρίες, που να διαφωτίζουν σχετικά το ζήτημα. Δύο βουνοκορφές εξάλλου, στα Άρδανα και στο Φτερικούδι, που καλούνται «Σινά Όρος» οφείλουν την ονομασία τους μάλλον στη μορφολογία τους²⁹.

Από τα προαναφερθέντα οθωμανικά έγγραφα του Σινά γνωρίζουμε ότι η Μονή είχε κτήματα και στην Αμμόχωστο, τουλάχιστον από τις αρχές του 17ου αιώνα³⁰, ενώ από μεταγενέστερα δημοσιεύματα πληροφορούμαστε ότι ανάμεσα στα μετόχια της στην Κύπρο, κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, περιλαμβάνονταν και τα κτήματα που βρίσκονταν γύρω από την περιοχή της Αγίας Αικατερίνης της Φυτέφκειας στην Κρήτου Τέρρα³¹. Η εκκλησία αυτή είναι κτίσμα του πρώτου μισού του 16ου αιώνα και περιλαμβάνεται ανάμεσα στις σημαντικότερες εκκλησίες της περιόδου της Λατινοκρατίας, οι οποίες είναι αφιερωμένες στην Αγία Αικατερίνη. Οι πιο αξιόλογες από τις υπόλοιπες είναι αυτές της Λευκωσίας -το σημερινό

27. Γιάννη Παπαδόπουλου, «Λαογραφία Κύπρου και Αττικής», *Λαογραφική Κύπρος* 14 (1984) 94· Κώστα Πιλαβάκη, «Ετυμολογία των πόλεων και των χωριών της Κύπρου», *Λαογραφική Κύπρος* 8 (1978) 29· G. Jeffery, *A Description of the Historic Monuments of Cyprus*, ό.π., σ. 285· «Σινά Όρος», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 12ος, Λευκωσία 1990, σ. 211.

28. Menelaos Christodoulou - Konstantinos Konstantinides, *A complete Cazetteer of Cyprus*, v. I, Nicosia 1987, σ. 1100.

29. M. Christodoulou - K. Konstantinides, *A complete Cazetteer of Cyprus*, ό.π., σ. 1100.

30. Π. Χιδίρογλου, «Κατάλογος Οθωμανικών χειρογράφων της Ιεράς Μονής του Όρους Σινά», ό.π., σ. 403.

31. «Κάθε τόσο ερχόταν ένας μοναχός από την Αίγυπτο για να κανονίσει τις υποθέσεις του μοναστηριού...». Βλ. Χρυσάνθου Χρυσάνθου, «Κινδυνεύει στην Κρήτου Τέρρα το καζίνο του 1870. Χρωστούμε βερεσέδια», *Σελίδες* 74 (1993) 66. Αναφορά στο μετόχιο αυτό γίνεται σε κυπριακό εκκλησιαστικό περιοδικό του 1911, οπότε εκποιήθηκε από τον τότε Αρχιεπίσκοπο Σινά Πορφύριο Β΄. Βλ. «Εκκλησιαστικά Χρονικά», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 1 (1911) 428.

τζαμί Χαϊδάρ Πασά- που χρονολογείται στον 14ο αιώνα, της Τάλας, που κτίστηκε το 15ο αιώνα και πήρε τη σημερινή της μορφή στα μέσα του 16ου³², καθώς και αυτή των Πυργών, που ανάγεται επίσης στον 14ο αιώνα³³.

Στα σιναϊτικά μετόχια στην Κύπρο του 18ου αιώνα αναφέρεται ο Αρχιμανδρίτης Κυπριανός, ο οποίος σε σχετικό κατάλογο περιλαμβάνει αυτά της Αγίας Παρασκευής, της Ελεούσας και του Αγίου Γεωργίου του Ρηγάτη, ενώ τον Άγιο Γεώργιο τον Πυργώτη τον αναφέρει ως μετόχιο του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων³⁴. Πρόκειται για ανακρίβεια, που οφείλεται πιθανότατα σε τυπογραφικό λάθος, αφού ο Κυπριανός, σε άλλες σελίδες της ιστορίας του αναφέρεται στη σχέση του Αγίου Γεωργίου του Πυργώτη με το Σινά³⁵. Στην πραγματικότητα μετόχιο του Παναγίου Τάφου ήταν ο Άγιος Γεώργιος ο Ρηγάτης, όπως τεκμηριώνεται από πολλές ιστορικές μαρτυρίες³⁶. Ο Μπάρσκυ, που το επισκέφθηκε το 1735,

32. Για τις εκκλησίες αυτές βλ. Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Αγία Αικατερίνη», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 1ος, Λευκωσία 1984, σ. 274-275. Για το τζαμί του Χαϊδάρ πασά βλ. επίσης: Ιωάννη Χάκκεττ, *Ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου*, τ. Γ', Πειραιάς 1932, σ. 42.

33. Άντρου Παυλίδη, *Η Κύπρος χθές. Γκραβούρες*, Κύπρος 1982, σ. 148-149.

34. Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου*, ό.π., σ. 393.

35. Αρχιμ. Κυπριανού, *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου*, ό.π., σ. 52.

36. Για τον Άγιο Γεώργιο τον Ρηγάτη και τη σχέση του με το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων βλ. G. Jeffery, *A description of the historic Monuments of Cyprus*, ό.π., σ. 223· Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, Nicosia 1973, σ. 307· Ιωάννη Τσικνόπουλλου, *Η Ιερά Μονή του Χρυσοστόμου του Κουτζουβένδη και τα ιερά αυτής κτίσματα*, Λευκωσία 1959, σ. 132-134· Αθανάσιου Παπαγεωργίου, «Γεωργίου αγίου του Ρηγάτη Εκκλησία», *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 4ος, Λευκωσία 1986, σ. 54. Ο Ν. Κυριαζής *Τα μοναστήρια εν Κύπρω*, ό.π., σ. 46-47, χρησιμοποιεί ως πηγή του για τη συγγραφή του σχετικού άρθρου την ιστορία του Κυπριανού και υποστηρίζει ότι αυτό ανήκε στο Σινά.

αναφέρει πως το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων απέστειλλε σε αυτό κάθε τέσσερα χρόνια ένα αγιοταφίτη μοναχό, ο οποίος διαχειριζόταν την κτηματική του περιουσία³⁷.

Προς το τέλος της Τουρκοκρατίας, οπότε άρχισαν με πρωτοβουλία της Εκκλησίας της Κύπρου να ιδρύονται στην Κύπρο ελληνικά σχολεία, οι Σιναΐτες αντιπρόσωποι δεν παρέλειπαν να συνεισφέρουν αξιόλογα χρηματικά ποσά στο κοινό ταμείο. Έτσι, όταν το 1839 η γενική συνέλευση, που έγινε στη Λευκωσία και στην οποία συμμετείχαν ο Αρχιεπίσκοπος Πανάρετος (1827-1840), οι Μητροπολίτες Πάφου, Κιτίου και Κυρηνείας, καθώς και οι πρόκριτοι του τόπου, αποφάσισε την ίδρυση ελληνικών σχολών στη Λεμεσό και στη Λάρνακα, καθώς και αλληλοδιδακτικών σχολείων στην Πάφο και στην Κερύνεια, η Μονή του Σινά εισέφερε για τον σκοπό αυτό 300 γρόσια³⁸. Παρόμοιες εισφορές καταβλήθηκαν ξανά το 1850, 200 γρόσια³⁹, και το 1859, 500 γρόσια⁴⁰. Αργότερα η Μονή όρισε ετήσια συνδρομή, η οποία αρχικά ήταν 12 λίρες Αγγλίας, αλλά αργότερα έγινε 10 λίρες. Μερικές φορές, που τα εισοδήματά της στην Κύπρο δεν ήταν τα αναμενόμενα, οι αντιπρόσωποί της καθυστέρησαν να πληρώνουν την εισφορά τους, γεγονός που δυσχέραινε το έργο των μελών της Σχολικής Εφορείας. Σώζεται επιστολή των τελευταίων, του έτους 1888, προς «τόν διευθυντή τῶν ἐν Κύπρῳ Σιναϊτικῶν κτημάτων», με την οποία του ζητείται να πληρώσει τις καθυστερημένες συνδρομές, που ανέρχονταν στο ποσό των 11.560 γροσίων, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις πολλές υποχρεώσεις τους⁴¹.

Μεγάλα χρηματικά ποσά προσέφερε σχεδόν ετησίως από το 1839 και ο καταγόμενος από την Κρήτη και ευρισκόμενος στην Κύπρο Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος Σιναΐτης. Αναφέρεται

37. Α. Στυλιανού, «Οι περιηγήσεις του Ρώσου μοναχού Βασιλείου Μπάρσκυ», ό.π., σ. 55-57.

38. Λ. Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 244· Του ιδίου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', Λευκωσία 1930, σ. 167· Ιερώνυμου Περιστιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, Λευκωσία 1930, σ. 57.

39. Λ. Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 245.

40. Ι. Περιστιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 64, 101.

41. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, *Κώδιξ Σχολείων Λευκωσίας*, Λευκωσία 1991, σ. 321.

χαρακτηριστικά ότι το 1839 επιχορήγησε τη λειτουργία των εκπαιδευτηρίων της Λευκωσίας με το ποσό των 500 γροσίων⁴², το 1840 με άλλα 500⁴³, το 1841 με 200⁴⁴ και το 1842 επίσης με 200⁴⁵. Σε αυτόν, ουσιαστικά, οφείλει τη συνέχιση της λειτουργίας του το Παρθεναγωγείο Λευκωσίας, που ιδρύθηκε το 1859, αφού το 1861, όπως πληροφορούμαστε από επιστολή της Σχολικής Εφορείας προς τον πρόεδρο του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, προσέφερε για την κάλυψη των αναγκών του το σημαντικό για την εποχή

42. Λ. Φιλίππου, *Η Εκκλησία Κύπρου επί Τουρκοκρατίας*, ό.π., σ. 244· Του ιδίου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', ό.π., σ. 167. Στο σχετικό πίνακα ο Γρηγόριος αναφέρεται ως «Γρηγόριος πρώην Σιναΐτης».

43. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', ό.π., σ. 169· Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 60. Ο Γρηγόριος αναφέρεται στην περίπτωση αυτή ως «πρώην επιστάτης Βασιλείας».

44. Λ. Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρω κατά την περίοδον της Τουρκοκρατίας (1571-1878)*, τ. Α', ό.π., σ. 170· Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 63. Φαίνεται ότι το έτος αυτό ο Γρηγόριος ανέλαβε και πάλι τη διεύθυνση των κτημάτων του Σινά, αφού αναφέρεται ως «Πρωτοσύγκελλος τῶν Σιναΐτικῶν κτημάτων κύρ Γρηγόριος».

45. Βλ. Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 64, όπου και αυτή τη φορά αναφέρεται ως «Πρωτοσύγκελλος τῶν Σιναΐτῶν».

ποσό των 10.000 γροσίων⁴⁶. Οι ενέργειές του αυτές συνέτειναν, ώστε να περιληφθεί ανάμεσα στους μεγάλους ευεργέτες των σχολείων της πόλης⁴⁷.

Ο Γρηγόριος διηύθυνε αρχικά το μετόχιο του Σινά στη Βασίλεια. Αργότερα, όμως, εγκαταστάθηκε στη Λευκωσία, όπου και διέμενε μέχρι το τέλος της ζωής του. Μετά τον θάνατό του, που συνέβηκε στη Λάρνακα, άφησε με διαθήκη του μεγάλο μέρος της περιουσίας του στον ναό του Αγίου Λαζάρου, καθώς και σε συγγενείς και γνωστούς του, όπως και στη Μονή του Σινά. Η τελευταία, όμως, διεκδίκησε την περιουσία του, αφού «πάσα κινητή τε καί ακίνητος περιουσία, ανήκουσα οϊωδήποτε μοναχῷ, μετά τόν θάνατον τούτου αὐτοδικαίως εἶναι κτῆμα τῆς

46. «Τό δέ Παρθεναγωγεῖον συνέστη κατά πρῶτον τό 1859, τήν πρώτην ὥθησιν δόντος τοῦ Συναΐτου Κυρίου Γρηγορίου, προσενεγκόντος πρός τόν σκοπόν τοῦτον 10.000 γροσίων...». Βλ. Χαράλαμπου Παπαδόπουλλου, «Ανέκδοτα Ἐγγραφα περί των σχολείων Λευκωσίας», *Κυπριακαί Σπουδαί* 19 (1956) 256. Το σχετικό έγγραφο δημοσίευσε ο Θ. Παπαδόπουλλος, *Κώδιξ σχολείων της Λευκωσίας*, ὁ.π., σ. 204, 430-431. Βλ. επίσης Ι. Περισιτιάνη, *Ιστορία των Ελληνικῶν Γραμμάτων. Από της Τουρκικῆς κατακτῆσεως μέχρι της Αγγλικῆς κατοχῆς (1571-1878)*, ὁ.π., σ. 75, 102, 408. Ο Φίλιππος Γεωργίου αναφέρει, λανθασμένα, ως ἔτος ίδρυσης του Παρθεναγωγείου και χορηγίας των χρημάτων από τον Γρηγόριο το ἔτος 1857. Παρόμοιο λάθος γίνεται και από τον Ιωάννη Χάκκεττ. Βλ. Φίλιππου Γεωργίου, *Εἰδήσεις ιστορικαί περί της Εκκλησίας Κύπρου*, Αθήνα 1875, σ. 131· Ιωάννη Χάκκεττ, *Ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου*, τ. Α', Αθήνα 1923, σ. 330. Ο Ευέλθων Γλυκὺς διορθώνει τη χρονολογία ίδρυσης του Παρθεναγωγείου στη σωστή, 1859, ενώ τη δωρεά του Γρηγορίου την τοποθετεῖ, λανθασμένα, στις 18 Σεπτεμβρίου 1860 αντί στις 24 Μαΐου 1861, που είναι η ορθή. Βλ. Ευέλθοντος Γλυκού, «Ιστορία της Ελληνικῆς Σχολῆς Λευκωσίας (1808-1893)», στον τόμο: Παγκυπρίου Γυμνασίου (ἐκδ.), *Επετηρίς του Συλλόγου των Τελειοφοίτων του Παγκυπρίου Γυμνασίου και Διδασκαλείου*, Λευκωσία 1917, σ. 52.

47. Παγκυπρίου Γυμνασίου (ἐκδ.), *Επετηρίς του Συλλόγου των Τελειοφοίτων*, ὁ.π., σ. 63· Αριστόδημου Πιλαβάκη, *Η Λεμεσός και τα σχολεία της*, Λεμεσός 1929, σ. 200· Γεωργίου Χατζηκωστή (επιμ.), *Παγκύπριον Γυμνάσιον. Εκατονταετηρίδα. Αναμνηστικόν Λεύκωμα 1893-1993*, Λευκωσία 1993, σ. 322.

Μονής», όπως έγραφε ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1865-1860) Σωφρόνιος σε επιστολή του προς την εκκλησιαστική επιτροπή του ναού του Αγίου Λαζάρου, με την οποία ενημέρωνε τα μέλη της για τις απαιτήσεις της Μονής του Σινά⁴⁸. Δεν γνωρίζουμε την τελική κατάληξη της περιουσίας του Γρηγορίου, η διαθήκη του, όμως, είναι ενδεικτική των δεσμών που δημιουργούσαν οι Σιναΐτες στο νησί.

Κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960) η κτηματική περιουσία της Μονής στην Κύπρο εκποιήθηκε σταδιακά για να περιοριστεί τελικά στην προσοδοφόρο περιοχή της Βασιλείας. Από σκόρπιες ειδήσεις σε εφημερίδες και περιοδικά της εποχής γνωρίζουμε ότι στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα τα μετόχια της Ελεούσας, του Αγίου Γεωργίου του Πυργώτη και του Ψευδά, για μεγάλες χρονικές περιόδους, ενοικιάζοντο σε ντόπιους. Κάποια

48. Βλ. Νεοκλή Κυριαζή, «Διαθήκαι και ελεημοσύναι», *Κυπριακά Χρονικά* 6 (1929) 297-299, όπου δημοσιεύεται η διαθήκη του Γρηγορίου, καθώς και η επιστολή του Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου. Ο Κυριαζής αναφέρει ότι ο Γρηγόριος ήταν «Έλλην υπήκοος, Ζακύνθιος», γεγονός, όμως, που δεν βρίσκει σύμφωνους τους Φίλιππο Γεωργίου και Ιερώνυμο Περιστιάνη, οι οποίοι αναφέρουν ότι καταγόταν από την Κρήτη. Βλ. Φ. Γεωργίου, *Ειδήσεις ιστορικά περί της Εκκλησίας της Κύπρου*, ό.π., σ. 131· Ι. Περιστιάνη, *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων. Από της Τουρκικής κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής κατοχής (1571-1878)*, ό.π., σ. 75, 408. Πάντως με τη διαθήκη του ο Γρηγόριος κληροδότησε μέρος της χρηματικής του περιουσίας και σε μοναστήρια της Κρήτης, με τα οποία είχε πνευματικούς δεσμούς, όπως επίσης «στους Κρητικούς ποῦ πολεμούν», καθώς και στον Κρητικό υπηρέτη του, ενδείξεις, μάλλον, της ορθότητας για την κρητική του καταγωγή. «Ὁ Σιναΐτης Ἀρχιμανδρίτης ἢ Πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος Παπαδόπουλος» της διαθήκης είναι ασφαλώς το ίδιο πρόσωπο με τον ευεργέτη των Εκπαιδευτηρίων της Λευκωσίας, αφού με το όνομα αυτό υπογράφει τη δωρεά της 24ης Μαρτίου 1861 προς το Παρθεναγωγείο της πόλης: «Γρηγόριος Πρωτοσύγκελλος Σιναΐτης ὁ Παπαδόπουλος». Βλ. Θ. Παπαδόπουλλου, *Κώδιξ Σχολείων της Λευκωσίας*, ό.π., σ. 431. [Σημείωση (2025): Για τον βίο του βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Ο μέγας ευεργέτης της κυπριακής εκπαίδευσης Γρηγόριος Σιναΐτης», *Εκκλησιαστικός Κήρυκας* 22 (2016) 53-66, όπου τεκμηριώνεται και η κρητική καταγωγή του].

διαστήματα, όμως, ανάλογα με το ανθρώπινο δυναμικό της Μονής, επανδρώνονταν από Σιναΐτες αντιπροσώπους. Καθόλη αυτή την περίοδο, οι μοναχοί του Σινά στην Κύπρο δεν είχαν οποιαδήποτε εκκλησιαστική ή πολιτική επιρροή, αλλά ασχολούνταν κυρίως με την καλλιέργεια των κτημάτων των μετοχίων στο νησί.

Πιο σημαντικά από τα ανωτέρω μετόχια ήταν αυτά της Βασίλειας και της Ελεούσας⁴⁹. Εκείνο του Αγίου Γεωργίου είχε αρχικά εκμισθωθεί, το 1879, σε κατοίκους του χωριού Νικόκλεια⁵⁰ και στη συνέχεια στους αδελφούς Αποστολίδη⁵¹, ενώ το μετόχιο του Ψευδά είχε ενοικιαστεί σε ντόπιους⁵². Κατά καιρούς, όμως, διαχειρίζονταν την κτηματική τους περιουσία Σιναΐτες μοναχοί, όπως για παράδειγμα το έτος 1894, οπότε διέμενε σε αυτό του Ψευδά ο μοναχός Μελέτιος⁵³. Στο μετόχιο του Αγίου Γεωργίου εγκαταστάθηκαν και πάλι Σιναΐτες μοναχοί, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930, πρώτα ο μοναχός Αγάπιος, ο οποίος απεβίωσε το 1933, και στη συνέχεια ο ιερομόναχος Παρθένιος, οι οποίοι πολλαπλασίασαν τις

49. Από έκθεση της επιτροπής για τα εκκλησιαστικά κτήματα γνωρίζουμε ότι το 1897 τα μετόχια της Βασίλειας και της Ελεούσας ήταν επανδρωμένα, ενώ αυτά του Ψευδά και του Αγίου Γεωργίου Πυργώτη στο Χα Ποτάμι ενοικιάζονταν σε κατοίκους, μάλλον, των γύρω χωριών. Βλ. Ιω. Χάκκεττ, *Ιστορία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου*, τ. Β', ό.π., σ. 107, 158. Τα ίδια μετόχια λειτουργούσαν και στις αρχές του 20ού αιώνα. Βλ. Κωνσταντίνου Παπαμιχαλόπουλου, *Η Μονή του Όρους Σινά*, Αθήνα 1932, σ. 371.

50. Ιω. Τσικνόπουλλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Πάφου*, ό.π., σ. 231.

51. Μάγδας Ρίχτερ, *Ελληνικά ήθη και έθιμα στην Κύπρο*, Λευκωσία 1994, σ. 57.

52. Μ. Ρίχτερ, *Ελληνικά ήθη και έθιμα στην Κύπρο*, ό.π., σ. 57.

53. «Ἡ εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος συμπολίτις ἡμῶν Ἄννα Γ. Νικολαΐδου, ἐπιστρέφουσα οἴκαδε ἐκ τοῦ προσκυνήματος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τοῦ Θεοκρεμμάστου, προσεβλήθη ὑπὸ κεραυνοβόλου ἀποπληξίας παρά τό χωρίον Ψευδά, μεθ' ὅλας δέ τάς πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς προσπάθειας ἀμφοτέρων τῶν υἱῶν της, προσκαλεσάντων τόν ἱατρόν εἰς τό ἐν τῷ ρηθέντι χωρίῳ Σιναΐτικόν Μετόχιον... Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἐψάλη ὑπὸ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Σιναΐτου μοναχοῦ κ. Μελετίου». Βλ. *Ἐνωσις*, 7/19.10.1894.

καλλιέργιές του⁵⁴. Τότε ανακαινίστηκε και ο ναός του από τον ιερομόναχο Δανιήλ, ο οποίος διέμενε στο μετόχιο της Βασίλειας⁵⁵.

Το μετόχιο της Ελεούσας παρήγε κυρίως δημητριακά και τροφοδοτούσε με ικανοποιητικές ποσότητες την κεντρική Μονή⁵⁶. Τα κτήματά του διεκδικήθηκαν, για κάποιο διάστημα στα τέλη του 19ου αιώνα, από τους κατοίκους της γειτονικής Γιαλούσας, με το δικαιολογητικό ότι οι ίδιοι τα είχαν δωρίσει στο Σινά κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, απαίτηση που, όμως, δεν καρποφόρησε⁵⁷. Σε αυτό, συνήθως, διέμενε Σιναΐτης μοναχός, όπως ο Οικονόμος Ιερόθεος, ο οποίος έζησε στα τέλη του 19ου αιώνα⁵⁸.

Η μεγάλη σε έκταση κτηματική περιουσία του μετοχίου της Αγίας Παρασκευής στη Βασίλεια υποχρέωνε, τις περισσότερες φορές, τον μοναχό, ο οποίος τη διαχειριζόταν, να εκμισθώνει μέρος της σε κατοίκους των χωριών της περιοχής, ώστε να καλλιεργείται ολόκληρη. Από ένα τέτοιο ενοικιαστήριο έγγραφο, ημερομηνίας 24 Οκτωβρίου 1887, με εκμισθωτή τον Πρωτοσύγκελλο Μελέτιο και ενοικιαστές τον Λάμπρο Γεωργίου Μίρμιλλο από τον Βαβυλά και τον Οθωμανό Χατζημεχμέταγα Όμπαση από τη Λάπηθο, αντλούμε πολλές ενδιαφέρουσες

54. «Υπό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ ἀπεστάλη νέος Οἰκονόμος τοῦ ἐν Χα Ποτάμι (ἐν Πάφῳ) Σιναΐτικοῦ Μετοχίου, ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἱερομόναχος Παρθένιος, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος μακαριστοῦ μοναχοῦ Ἀγαπίου». Βλ. «Χρονικά», *Απόστολος Βαρνάβας* 5 (1933) 50.

55. Ιω. Τσικνόπουλλου, *Ιστορία της Εκκλησίας Πάφου*, ὁ.π., σ. 231.

56. Σώζεται φωτογραφία του μετοχίου του 19ου αιώνα, όπου φαίνεται και η αποθήκη των δημητριακών. Βλ. Πολιτιστικού Κέντρου Λαϊκής Τράπεζας (ἐκδ.), *Τετράδια μελέτης της Κύπρου*, Λευκωσία 1994, φ. 66α· Μ. Ρίχτερ, *Ελληνικά ἥθη καὶ ἔθιμα στην Κύπρο*, ὁ.π., σ. 24, 160, Φ. 31.

57. «Μεταξύ τῶν κατοίκων Αἰγιαλούσης καὶ τοῦ ἐνταῦθα Μοναστηρίου τοῦ Σινᾶ Ἐλεούσης, ἀνεφύησαν σπουδαῖαι διαφοραὶ περὶ τινων χωραφίων εὕρισκομένων εἰς θέσιν Σελενιᾶν...». Βλ. *Σάλπιγξ*, 21.1.1889.

58. Ο Ιερόθεος απεβίωσε το 1890. Βλ. *Σάλπιγξ*, 3.3.1890· *Φωνή της Κύπρου*, 17/1.3.1890.

λεπτομέρειες για τη γεωργοκτηνοτροφική ζωή στο μετόχιο⁵⁹. Φαίνεται ότι ένα μεγάλο μέρος των εσόδων του στηριζόταν κυρίως στα κοπάδια από πρόβατα και κατσίκες, που εκτρέφονταν από τους λαϊκούς υπηρέτες του⁶⁰. Καλλιεργούνταν επίσης ελαιόδεντρα, αμπέλια, σιτηρά, καθώς και φυτά που παρήγαν κολοκάσι και διάφορα άλλα κηπευτικά.

Η μεγάλη έκταση της καλλιεργήσιμης γης του μετοχίου επέτρεπε στους κατοίκους, τόσο της Βασιλείας, όσο και των γύρω χωριών, να εργοδοτούνται σε μόνιμη βάση σε αυτό και να έχουν ένα σταθερό εισόδημα, ώστε να μπορούν να επιβιώνουν κατά τη διάρκεια των δύσκολων χρόνων της Τουρκοκρατίας⁶¹. Παρόμοια σχέση εξακολούθησε να υπάρχει ανάμεσά τους και στο μετόχιο και στα μεταγενέστερα χρόνια. Ταυτόχρονα ο εκάστοτε Σιναΐτης μοναχός, ο οποίος υπηρετούσε σε αυτό, έθετε κάτω από την προστασία του την παιδεία του χωριού και ενίσχυε οικονομικά τη λειτουργία του σχολείου⁶². Το 1969, οι τοπικές αρχές εντοίχισαν στο δημοτικό σχολείο αναμνηστική επιγραφή σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για την προσφορά, που είχε η Μονή του Σινά, μέσω των αντιπροσώπων της στην Κύπρο, στη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων

59. Κώστα Κύρρη - Φρίξου Καϊμακάμη, «Ανέκδοτα έγγραφα από το αρχείο του Δήμου Λαπήθου ως συμβολή εις την ιστορίαν αυτού», *Χρονικά της Λαπήθου* ΙΙ (1970) 55-58, 69-73.

60. Ο πλούτος του μετοχίου αποτελούσε πρόκληση για τους κακοποιούς, οι οποίοι κατά καιρούς επεδίωκαν να λεηλατούν την περιουσία του. Στον κυπριακό τύπο του 19ου αιώνα εντοπίζονται ορισμένα δημοσιεύματα, που αναφέρουν επιθέσεις με σκοπό τη ληστεία των υπηρετών, οι οποίοι εργάζονταν σε αυτό: «Πρό ήμερῶν κακοῦργοι ἄγνωστοι ἐπυροβόλησαν ἓνα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ἐν Βασιλείᾳ ἐπιστάτου τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς Σινᾶ κ. Μελετίου...». Βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 11/23.5.1890.

61. «Το εν Βασιλεία Μετόχιον και οι Αντιπρόσωποι του Σινά επί μίαν εκατονταετηρίδα από το 1821-1921», στον τόμο: Ιωάννου Χατζηιωάννου (επιμ.), *Πανελλήνιον Λεύκωμα Εθνικής Εκατονταετηρίδος, 1821-1921. Η Χρυσή Βίβλος του Ελληνισμού*, τ. ΣΤ', Αθήνα 1922, σ. 217-219.

62. «Ἡ Μονή Σινᾶ συντηρεῖ σχεδόν ὅλον τόν ἐργατικόν κόσμον τῆς Βασιλείας, ἑκατοντάδες λιρῶν ἐξοδεύουσα διά τούς ἐκάστοτε ἐν τοῖς κτήμασι τῆς Μονῆς ἐργαζομένους. Πλήν τούτου ὁ ἐκάστοτε Ἀρχιμανδρίτης παρέχει ἐκ τοῦ ἰδίου θυλακίου συνδρομήν αὐτοῦ εἰς τό σχολεῖον τοῦ χωρίου...». Βλ. *Φωνή της Κύπρου*, 28/11.12.1915.

στη Βασιλεία. Τα αποκαλυπτήρια έγιναν τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου από τον Αρχιεπίσκοπο Σινά (1969-1973) Γρηγόριο⁶³.

Από επιστολή του Αρχιεπισκόπου Σινά (1926-1968) Πορφύριου Γ', ημερομηνίας 19 Οκτωβρίου 1939, προς τον Άγγλο πρέσβη στην Αίγυπτο, γνωρίζουμε ότι οι ελιές, που παρήγαν τα μετόχια του Σινά στο νησί, είχαν για την αδελφότητα της Μονής μεγαλύτερη πρακτική αξία από ό,τι τα υπόλοιπα γεωργικά προϊόντα παραγωγής⁶⁴. Αποτελούσαν άλλωστε βασικό είδος διατροφής για τους μοναχούς, κατά τις μακρές περιόδους νηστείας, ενώ το λάδι τους χρησιμοποιείτο, τόσο για τη διατροφή, όσο και για το άναμμα των κανδηλιών. Εξαιτίας της έναρξης, όμως, του Β' Παγκοσμίου πολέμου, οι αγγλικές αποικιοκρατικές αρχές απαγόρευσαν την εξαγωγή ελαιόλαδου από την Κύπρο με αποτέλεσμα η Μονή να στερηθεί τις 500 οκάδες, που παρήγαν τα τέσσερα μετόχια του Σινά στο νησί. Για τον λόγο αυτό ο Πορφύριος ζητούσε από τον Άγγλο πρέσβη να ενεργήσει, ώστε να επιτραπεί η εξαγωγή τους, αίτημα που τελικά έγινε δεκτό.

Οι γενικότερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, κατέστησαν ασύμφορη την καλλιέργεια των κτημάτων της Μονής και έτσι το 1911 εκποιήθηκαν αυτά της Αγίας Αικατερίνης της Φυτεύκειας στην Κρήτου Τέρρα⁶⁵, το 1917

63. «Ο Αρχιεπίσκοπος Σιναίου εις Κύπρον», *Απόστολος Βαρνάβας* 30 (1969) 295-296.

64. Κρατικό Αρχείο Κύπρου, *SAI: 1614/1939*.

65. «Τῇ 16ῃ τοῦ μηνὸς ἀνεχώρησεν ἐκ Λεμεσοῦ ἐπιστρέφων εἰς τὴν Μονὴν αὐτοῦ ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου κ. Πορφύριος. Ἡ Α.Σ. κατὰ τὴν ἐν Κύπρῳ διαμονὴν αὐτῆς ἐπεσκέψατο τὴν εἰς διάφορα τμήματα τῆς νήσου κτημοσύνην τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, τὴν Λεμεσόν, τὴν Πάφον, καὶ τὴν Ἱεράν Μονὴν Κύκκου, ἔνθα καὶ ἐτέλεσεν τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν, πανταχοῦ γενόμενος δεκτός μετὰ ἐνδείξεων τιμῆς. Ἡ Α.Σ. ἐξεποίησεν, ἀντὶ 1050 λιρῶν Ἀγγλίας, τὸ ἐν Κρήτου Τέρρα τῆς Πάφου μετόχιον τοῦ Σινᾶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων». Βλ. «Εκκλησιαστικά Χρονικά», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 1 (1911) 428.

αυτά στη συνοικία Άγιος Λουκάς της Αμμοχώστου⁶⁶, στα τέλη της δεκαετίας του 1930 το μετόχιο του Ψευδά⁶⁷ και στις αρχές της ανεξαρτησίας ο Άγιος Γεώργιος ο Πυργώτης και η Ελεούσα του Ριζοκαρπάσου, που αγοράστηκε έναντι ποσού 40.000 λιρών από την εκκλησιαστική επιτροπή της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα⁶⁸. Στην κυριότητα της Μονής του Σινά παρέμεινε μέχρι το 1974 η Αγία Παρασκευή της Βασίλειας, οπότε, ύστερα από την τουρκική εισβολή του καλοκαιριού της χρονιάς εκείνης, η περιοχή, όπου βρίσκεται, κατελήφθη, με αποτέλεσμα η πρόσβαση σε αυτό να καταστεί αδύνατη. Σήμερα στη Μονή του Σινά, από τα πολλά πλούσια μετόχια που είχε στο παρελθόν, απέμεινε μόνο το μικρό εκκλησάκι της «Αγίας Αικατερίνης των Σιναϊτών» στη Λευκωσία⁶⁹.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο: Ιωάννη Θεοχαρίδη (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία, 16-20 Απριλίου 1996)*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, τ. Γ', Λευκωσία 2001, σ. 129-139 [= *Απόστολος Βαρνάβας* 60 (1999) 492-504].

66. «Υπό τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ κ. Π. Κωνσταντινίδου ἐπωλήθησαν τὰ ἐν Ἀμμοχώστῳ καὶ εἰς τὴν συνοικίαν ἁγίου Λουκᾶ εὐρισκόμενα κτήματα τῆς Μονῆς ταύτης». Βλ. «Κυπριακά», *Εκκλησιαστικός Κήρυξ* 8 (1918) 64.

67. Ν. Κυριαζή, *Τα μοναστήρια ἐν Κύπρῳ*, ὁ.π., σ. 160.

68. Χρ. Ταουσιάνη, *Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Ριζοκαρπάσου*, ὁ.π., σ. 116.

69. Σχετική επιγραφή, που βρίσκεται στον ναό, μας πληροφορεῖ τα ἀκόλουθα: «Ἀνοικοδομηθεῖς ἐκ βάθρων ὁ ἱερός οὗτος ναός τῆς Ἀγίας ἐνδόξου, μεγαλομάρτυρος καὶ πανσόφου Αἰκατερίνης δαπάναις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου καὶ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ, ἐπιστατούντος τοῦ ἐκ Κύπρου Ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Ἐρωτοκρίτου Σιναΐτου, καθιερώθη εἰς τὴν Θεῖαν Λατρείαν ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1982 μηνί 15 Ἰουνίῳ ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Σινᾶ κ.κ. Δαμιανοῦ τοῦ ἐξ Ἀταλάντης».